

MATIJA GUBEC

(1573—1973)

Tíz es koronával megkoronázták, mint elődjét, Dózsa Györgyöt, de élő-buzdító példa is mindmáig, akár Dózsa György. Ha Dózsa Ady is megénekelte, róla viszont regényt írt Senoa, aki szívesen elődözött szintén az első, a kelő antifeudális polgárság körében: falun Gubec, városban az aranyműves kismester és lánya társaságában.

Akkor a horvát, a szlovén jobbágy is ott feszült feudális ura, a Habsburgok és a török ácsolta láthatatlan kereszten. Az eredeti tőkefelhalmozás, a pénz- és áruváltózkodás meg a török hódítás következtében birtoka csökkent, ki is csúszott a talpa alól, a kivásárlás intenzívvitása meg növekedett és idestova már megszűnt egységes osztály lenni, mert már-már külön vált a telkes jobbágy a zsellértől. Számosan már — felismerve a török feudalizmus kezdetibb s így enyhébb mivoltát — török hódoltság alá húzódtak, míg az éppen onnan szököttek — ipari elhelyezkedés híján — zsoldossá váltak a Habsburg-területen.

Fokozta elnyomását a ránehezedő-sújtó Habsburg-hatalom is, a török elleni háborúskodás is — úgy is mint fizikai erőfeszítés, de úgy is mint háborús pusztítás. Hiszen a »saját« katonája is fosztogatta. A törökbetörések, emberrablások, meg a szökés, elkóborlás eköle is növelte — akár a paraszti birtokok kisajátítása is — a »szabad«, a »felszabadult« szökött jobbágyok számát — a kóbor csavargók számát.

Maga az elkóborlás, a migráció is a tiltakozás jele volt. De a kóborok ideiglenes csoportosulása kisebb-nagyobb paraszti egységekbe, a hajdúskodás, kuruckodás, uskokoskodás is, az egyének vagy kis csoportok harca is ennek volt, egy már magasabb fok, hogy a tiltakozás végül is a szinte állandósult felkelésekbe torkollijon.

Ha ez ideig például Magyarország, mint az akkori világ első aranytermelő országa, Szerencsés-Fortunátusokat és Thurzókat teremtett és az országba vonzotta a Fuggereket, akik üzlettársulkká tették a hercegprímás Bakóczot is (aki ott trónolt a Zágráb fölébe emelkedő óvárosban, Gradec-Gricsben), most Amerika felfedezése és rabszolgává alázása után, a kereskedelmi utak és aranyban dúsz országok nyugatra helyeződése után a horvát városok fejlődése is megakadt, a horvát bányászat is hanyatlott és újra szárba szökött, virágsátorba borult a megifjodott hűbérrendszer, amely a város fölött is — ahová már a nemes is beköltözött — úrrá vált, széles városi tömegeket is jobbágyá törve. Egyesek a városok közül az urak, főurak kereskedelmi és hitelnyújtó ügynökeivé válnak s egy új polgárságot, a kereskedelmi és uzsoratóke polgárságát teremtik meg, hogy — a feudalizmus reneszánsza idején — meggazdagodva, birtokba fektessék pénzüket és nemessé váljanak maguk is. (Thurzó, Batthyány.) E réteg is a jobbágyi roboton hízik, s a jobbágyból kisajított pénzzáradékot adja kölcsön — egy-egy uradalomért — a Zrínyi-Zrinskieknek vagy éppen ellenségeiknek, az Endődieknek. Mert ezek is egymás ellen harcoltak — jobbágycsapatokat űzve a csatába —, akár a Heningek és Gregorijanecek, akik ha pusztítják is a jobbágyságot ezzel, egyúttal fegyvert is adnak a jobbágy kezébe, amelyet azután, későbbi fokon, a maga érdekében is harc-

ba vihet a nemesek ellen, amikor már megtanulta, hogy az úr is legyőzhető, s megsebezhető: Ember! Annál is inkább, mert bányászi, hajtói munkáját is robotba követezte már az úr. Ahogy az állam is gyarapította, súlyosbította az úrdolgát.

Igen, azelőtt a jobbágsors könnyebb volt, s a regösök-guszlárok talán valami még régebbi aranykorról is énekeltek, valami ősközösségről és a horvát jobbágyban megteremtett hatásuk alatt az álom, ábrándkép a »stare pravice«, az egykori jobb élet újratereztéséről. Mert egykor kaláka volt a későbbi — klaka-klaka, és akkor nem volt még kisajátítás sem!

A tiltakozás első és második foka még virágjában volt, de készültek már föl a harmadik fokra, a felkelésre is, hiszen az örök röghözkötöttség őket is érintette.

Szöknek Tahy birtokáról is a jobbágyok, mert az ő neve emelkedik a kizsákmányolás szimbólumává szemükben, de csakhamar belátják, hogy más úr földjén sem mennyország az élet. Amíg úr van, a paraszt csak jobbágy! Irigyeltté csak a bús-öröms farkas-szabad kóborélet válik abban az időben, amikor Drašković, a püspök is elismeri, hogy az úri zsarnokság válik a felkelés mozgatóerejévé. Ha azután persze majd maga is odaáll Heningné, Heningovica meg Tahy, Erdődi és Alapi, Keglević oldalára, a Gregorijanecek és Zrinyi-Zrinskiak ellenében — fegyvert adva mindkét részről a jobbágy kezébe. Tahy persze a legéhesebb egyelőre közöttük: emeli a járadékot, kisajátítja a birtokot, elűzi őket ősi földjükről, a »stara pravica« földjéről!

Az ellkeseredés nő és — Bécs se segít, hiába bíznak benne!

Az 1572-es paraszti »szövetségek« (Talán a »Bundschuh« nyomán?) gyarapodnak, erősödnek s már a paraszti érdekekért forgatják a fegyvert, bevéve Sused várát is. De Bécs, ha elvetette a paraszti panaszokat, most parancsba adja ki viszont a rendteremtés követelményét a paraszt ellenében! A harc azért folyik tovább, a forrongást még nem tudják elfojtani, sőt a jobbágy hamarosan elfoglalja Legrad várkastélyát is, majd 1573-ra meghirdetlik Gubecék az általános felkelést is.

Persze, ha a horvát és szlovén jobbágy együtt harcol, Heningéket is ott látjuk már az úri egységfronton a parasztság ellenében, annál is inkább, mert a jobbágy nem ismer már el más urat önmaga fölött a császárnál, a császáron kívül. Holott a császár árulóvá nyilvánítja a jobbágyokat és nyíltan az úri frontra helyezkedve kiadja az általános parancsot: »Fegyverbe!« a parasztek ellen!

Gubecék célja a hatalom átvétele, meghódítása. Zágrábban császári helytartóságot kívánnak létesíteni, adót szedni, sőt a török ellenében a határvédelmet is át kívánják venni — ahogy Svrač megfogalmazta a programpontokat, míg Sterc ezt azzal bővítette ki, hogy meg kell szüntetni a parasztot sújtó adókat, járadékokat, de a papirendet is, mert nem isten ígét, de az adó- és járadékfizetést hirdeti a szószékről. És célul tűzik ki azt is, hogy megnyitják a közlekedési utakat a paraszti árutermelők előtt is!

Ilija Gregorič, a hadvezér az egész horvát Zagorje és Szlovénia felszabadítását veszi fel haditervébe, fokozatosan kívánva előrehaladni, minden újonnan felszabadított terület parasztságával növelve egyúttal a hadsereget és annak ütőerejét is. »Elmegyünk Ljubljanaig s a tengerpartig és mind alávetjük e területeket.« A Tahy-elleni harcnak általános felkeléssé kell nőnie! Megszüntetik utána a hűbérseget, szabaddá teszik a kereskedelmet — a nép számára! Csak a császárságot ismerik el továbbra is azzal, hogy nincs több közvetítő a nép és a császár között. Legyen továbbra is adó, de annak összegét és célját, hova fordítását maga a paraszt szabja meg! A törökellenes harcot is a horvát-szlovén paraszt fogja szervezni, irányítani.

Gubecék oldalán ott látható a tehetősebb telkes jobbágy, sőt a városi plebejusi réteg is: Sterc, a lakatos, Bartoli, a kovács, Grbac, a mészáros. Különbön, ha Gubec és vezérkara paraszti jobbágy is, a fővezér Gregorič

olyan katoná, ki kereskedik is. Akad közöttük itt-ott egy-egy hivatalnok is: Ivan Horvat, a susedi udvari bíró, sőt az elfoglalt Legrad igazgatója is. Vinkler pedig még 1574-ben is odaáll a császár elé egyes halálra ítélték érdekében. A falusi pap, Babtić viszont némileg Lőrinc-pap szerepét vállalja. Igyekeznek Gubecék, amíg lehet, a nemesek egymás közti viszálykodását is kihasználni. A szervezés folyamán (1571—1572) kialakul egy központi vezetőség (Gubec, Pasanac, Mogaić) s ez Gregorićtal, az ügyésszel együtt, alkotja egyúttal a forradalmi törvényszékét is. A katonai fővezér, Gregorić mellett tizenegy csapatkapitány vezényli a csapatokat. Tisztjeik, altisztjeik sokszor a határőrök közül verbuválódtak. Van közöttük hivatásos forradalmár is, aki már 1572-ben sem művelte-művelhette meg emiatt földjét, s ha jobbágy volt, úgy úrdolgára sem járhatott el! Gregorić igyekszik megvalósítani haditervét és egyszerre indítja meg a felkelést 1573 január végén a horvát Zagorjében és a Sutlán túli Szovéniában. A parasztság tömegesen csatlakozik, s gyors kezdeti sikerek követik a harc megindítását.

A gyors (ha csak 1573-at vesszük tekintetbe, s nem az 1571—72-es harcokat is) kezdeti sikerek után hamarosan fordul a szerencse kereke. A nemesség hirtelen megszervezkedik és támadásba lendül. Ennek legfőbb okai:

1. A bizalom és rendíthetetlen hit a császárbán, aki pedig ellenük fordult!

2. Az uskok-probléma mibenlétének fel nem ismerése. Gubecék hisznek a fegyveres uskokokban is, holott azok szintén ellenük támadnak. De hogyan is ismerték volna fel az uskok-kérdés lényegét?! Abban az időben egyedül Machiavelli ismerte fel a zsoldos hadsereg és a paraszti-népi hadsereg közt levő óriási társadalmi-politikai különbséget. S csak jóval később, jóval Gubec után és Machiavelli útmutatása alapján Zrínyi Miklós, a költő! De Gubec nem olvashatta, nem érthette Machiavellit, mint megérthette a hat nyelven beszélő, írástudó úri főnemes!

Miben is áll hát az uskok-zsoldos probléma?!

1. Mint már tudjuk: a paraszt, a marx-i kettős értelemben, ez időben »szabaddá« válik, azaz nincstelen csavargóvá lesz.

2. Sok balkáni kóbor bujdosó válik ekkor uskokká a tenger melléken, tengerparton, ahová vándorol.

Ha a XVI. században nagyobb ipar fejlődhetett volna ki — ezek a tömegek az iparban helyezkedhettek volna el, proletárokká válhattak volna. De a nemlétező ipar-bányászat fel nem szívhatta őket, így: hajdúskodik, csavarg az és — felkelővé válik.

Sokan Amerikát igázzák le, az ottani szabad indiánt teszik rabszolgává, azaz kiirtják, ha az nem áll kötélnek és maga is elbujdosik. Sokan a császári csapatok zsoldosává szegődnek. Mert ez VAN, zsoldos hadsereg van, ha már ipar nincsen! Csak ez szívhatja fel őket, csak ez szegődteheti őket. S az ily zsoldos hadsereg (vagy ennél is olcsóbban a Habsburgok számára, mintegy önfenntartó nagy-nagy kaszárnya, a határőrvidéknek, végvidéknek, végváraknak) katonája: határőr, végvári vitéz, uskok ebben az időben szükséges is a bomladozó hűbéri-paraszti sereget pótolandó!

Így válik a kóbor »szabad« paraszt cári kozákká, habsburgi határőrre, tengerpart melléki uskokká!

Esetleg, de csak itt-ott és inkább későbbi fokon, felkelő kuruccá, de akkor is kénytelen, a kuruc maga is, a jobbágy hátán élni meg!

Mіндеzt egyedül Machiavelli látta már a XVI. század elején. Ezért volt a zsoldosok ellen, ezért igenelte a népi-nemzeti gyalogos hadsereget mint polgári-nemzeti felszabadító erőt!

3. A harmadik oka a vereségnek az volt, hogy a császár és az urak most már összefogtak, és Alapi Gáspár mind Zrinski, mind Erdödi seregeit is egybegyűjtötte, és egyesítette parancsnoksága alatt a Gubecek ellen! Alapi, aki élve került ki Szigetvár alól. Az uskokok egyként fosztogattak, gyűjtogattak. Hiába teszi Gregorić most már új terve értelmében Stubicát a sereg központjává, a csapatok vereséget szenvednek, s csak Gubec tartja még magát Stubicánál, hogy azután Drašković püspöki rendeletére Alapi Stubica ellen forduljon, ugyanakkor, amikor oly értelmű jelentést is küld a püspök a császárnak, hogy »Gubec-béget« a csapatok királlyá kiáltották ki, így hát elretentő példát kell statuálni: »Tüzes koronával fogjuk megkoronázni«, ha császári engedélyt kapunk erre. A császár bizonyára megengedni kegyeskedett Gubec sütögetését [»biskup ga pekel« (a püspök megsütötte), mondja Petrica Kerempuh is], mert ezzel fejeződött be Zagrábban 1573 február 9-én a parasztfelkelés. Istvánffy szerint vagy háromezer paraszt kegyetlen kivégzése követte ezt a zágrábi tüzes koronázást!

